

A SZOBAFESTŐ SZERZŐDÉSE
FABRICIUS JAKAB IGNÁC EDELÉNYBEN (1780),
JOHANN BINNERTH ÉS JOSEPH LERCH MÁRKUSFALVÁN (1788, 1792)

Jóllehet egyre nagyobb számban kerülnek feltárássra, helyreállításra és bemutatásra 18. századi díszítőfestők művei, személyükről, megbízásuk körülményeiről keveset tudunk.¹ Egyezményesen azokat tekintjük a nem figurális, dekoratív falképek szerzőinek, akiknek – bárhol előkerült – nevéhez eddig nem sikerült „képet” társítanunk, illetve, akiknek festő-munkáját feltűnően kis összegű kifizetés dokumentálja. Ez a tapasztalat, bár valóban általánosítható, nem tekinthető elvnek. Jelentős, akadémiai képzettségű festőktől is ismerünk tájképes vagy „madaras” termet; Johann Bergl híres melki és schönbrunni egzotikus falképei ugyanakkor nem nélkülözik a figurafestői teljesítményt. Johann Lucas Kracker varannói tájfestései a pálos kolostorban elpusztultak; az egri kispréposti palota tájakat ábrázoló falképeit mégsem tulajdoníthatjuk neki² – a püspöki palotában legújabban előkerülteket még kevésbé. Ahogyan hiába tudjuk levéltári adatokból, hogy a gyöngyösi Beller Jakab fő profilja ez volt, szignált műve, a pétervásárai kastély dísztermének teátrális freskója alapján nem kapcsolható nevéhez a gyöngyösi Orczy-kastély mégoly változatos kifestése.³ Dorffmaister, akinek műfaji skálája rendkívül széles volt, talán vállalt ilyesmit, mindenesetre az alsóbogáti kiskastély teremsora, amelyet nevével több helyen – igaz, az allegorikus mennyezeti képeken – jelzett, meglehetősen egységes.⁴ Schervitz Mátyás – és fia (?), József – finom virágmotívumai is visszaköszönnek a péceli Ráday-kastély több helyiségében; az ifjabb mestertől feljegyzett munka, a budai várbeli Fortuna Kávéház díszítőfestése e praxis emléke.⁵

Más a séma a fertődi Esterházy-kastély belső tereinél. Dávid Ferencről tudjuk, hogy az épület használata által megszabott reprezentációs rangsort

nemcsak a falburkolatok minősége és ikonográfiai igényessége követte – középtől „kifelé” csökkenő mértékben –, hanem a kivitelező művészek és mesterek rangja – és ára, természetesen. Ilyenformán a sala terrena, a kápolna és a díszterem kiemelt feladatahoz képest egészen más stábot foglalkoztathattak a díszítőfestésre, amihez van néhány nevünk is. Egyre több ilyen falkép tárul fel a termekben, és ekképpen kerül mégis szobafestőként „gyanúba” az apró olajképeiről ismert, ám színházi díszletfestéssel is megbízott képtárigazgató, Basilius Grundmann.⁶ Változatlanul igaz, hogy a mégoly képzett festő „akkor és csak akkor” vállalhatott freskót, ha a technikát műhelygyakorlat útján elsajátította, ám ez bátran feltételezhető olyan művészekről is, akiknek eleddig csak olajképeit ismertük – a legjelesebb ellenpélda a kassai Izbégi Veres.⁷ A városi iratokban rendszerint „aranyozó”-ként szereplő mester falképfestő is lehetett, mint a pozsonyi Johann Dietrich Hevesen, vagy – mint látni fogjuk – az egri Nits István Edelényben.⁸

A monumentális falképek nagy mestereitől sem rendelkezünk túl sok explicit szerződéssel. Közöttük attribúciós jelentőségű volt Mildorferé Fertődön, Schervitzé Pécelen, most pedig „Izbehy alias Veres” István 1748-as máriapócsi kontraktusa az,⁹ amelyik ismét megváltoztatja az életműről kialakult képet. Kracker korai varannói megbízása után a késeiek dokumentációja, akárcsak Maulbertsch szerződései Magyarországon az egri és a szombathelyi püspöki adminisztráció alaposságát dicsérik.¹⁰ Az akadémiai festők talán jobban „helyzetben voltak”, mint dekorátor társaik, nagyobb szerepük lehetett a feltételek, és főként az árak alakításában. Gyakran élénk levelezés vagy megbeszélések készítették elő az iratot, ezért abból olykor éppen a – szá-

munkra – lényeges dolgok nem derülnek ki, főként az, hogy mit is festett valójában a festő. Ugyanezt a tételt váltja ki a mellékelt vagy bemutatott (azóta többnyire elkallódott) vázlatokra történő hivatkozás – témamegjelölés nélkül. Díszítőfestő esetén a vázlatok lehetnek egy-egy falat bemutató „látványtervek”, rajzok vagy szemelvények a festő motívumgyűjteményéből: virágok, vázák, csokrok, madarak, esetleg ezeknek kisebb kompozícióba foglalt egysége. Utóbbiakból fedezett fel egy négytagú kollekciót Galavics Géza a csornai premontreiek levéltárában, és valami hasonlót árvereztek nemrégiben Budapesten.¹¹ A fizetség mellett lényeges a megbízó egyéb anyagi vállalása: a kőműves, a napszámos, a mész és a homok, esetleg a szállás; míg festékről és segédekről a mester gondoskodik. Általában társadalmi – társasági – jelentőséget tulajdonítunk a kosztolás mikéntjének: míg Maulbertsch Szombathelyen a püspök asztalánál lehet, az edelényi festők a tisztekénél, Binnerthnek Márkusfalván egyszerűen levonják a béréből az ételt.¹² Bor mindig jár a festőnek. A szerződés formája inkább a kancellária sajátja, a birtokigazgatás többi iratához igazodik, a választott nyelv (amennyiben nem latin) esetleg alkalmazkodik a megbízotthoz, de nem feltétlenül az ő anyanyelve. A kontraktus ritkán kétoldalú, a megbízó aláírása helyett képviselője, esetleg tanúk szignatúrája szerepel. Különös – „középkorias” – kitétel a kismestereknél a garancia beépítése: egyrészt, hogy a munka végeztéig nem hagyja el a terepet, másrészt, hogy nem teljesítés vagy elégtelen minőség esetén a megbízó a festő vagyonából magának elégtételt vehet.

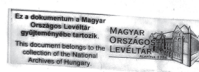
A miskolci Fabricius Jakab Ignác Edelényben szerződött Forgách Ludmilla grófnővel egy szoba kifestésére és egy másiknak a kijavítására 1780. november 23-án (1. kép).¹³ Mivel ennek a kastélynak máig fennmaradt falképei közül hat összefüggő, figurális díszű termet Lieb Ferencnek tulajdonítunk (1769-es szerződése és egyéb művei alapján), a hetedik, tisztán ornamentális kifestésű helyiség a kastély nyugati szárnyában Fabricius – aki egyébként Lieb veje – munkája lehet. További festők és aranyozók is működtek Edelényben: Voronieski János latin nyelvű szerződése 1765-ből¹⁴ szintén egy szoba díszítőfestésére értendő, Nits István egri „kocsmáros-pictor” jelenléte 1768-ban¹⁵ hasonló munkára utal, amelyeket Lieb 1769–1771-ben készült, rokokó jelesnetes falképei azután elfedtek.

Fabricius („alias Raab”) 1777. május 6-án Miskolcon házasodott 26 évesen: Lieb Klárát vette el, aki Lieb Ferenc 1759-ben Iglón (Spísská Nová Ves) született lánya volt. Ezt megelőzőleg – a kor szokása szerint – a nála idősebb festő, a későbbi após se-

1.
 Allab megírta Adam Endre a mindenkori atlati
 ill. egy adományos levélben Endre: hogy én Magyar
 Grófival Grófhoz Endre Ed. Nagyságának veje,
 Nemesi Endre egy szobának megfestésére írást, allab
 írást megírta, hogy atlati
 1: Hogy fűző Nagyság Edelényi kastélyban kifestésére szoba ma,
 gán festésével, a mineműi kifestés Ed. Nagyságának veje,
 mi fűző allab formára a figurálisa, amint a kifestésére szoba
 fűzőben foglaltat, hogy megfesteni kifestésével, hogy
 az festésével kifestés mineműi módon megfestésére szoba
 kifestésével, amint megfestésére szoba, amint megfestésére szoba,
 hogy kifestésére szoba
 2: Amint a munka meg az Magyar Gróf a kifestésére szoba
 háza vagy, hogy kifestésére szoba, hogy kifestésére szoba,
 és végül, mineműi, amint megfestésére szoba, amint megfestésére szoba
 3: Ed. Nagyságának meg a kifestésére szoba, hogy Edelényi kastélyban
 kifestésére szoba, amint megfestésére szoba, amint megfestésére szoba
 4: Hogy kifestésére szoba, hogy kifestésére szoba, hogy kifestésére szoba
 5: Hogy kifestésére szoba, hogy kifestésére szoba, hogy kifestésére szoba
 1780

Coram me Magist. Károlyi
 Cancellarius

Ignác J. Fabricius
 Károlyi

1. Fabricius Jakab Ignác edelényi szerződése, 1780.
 Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár

gédje lehetett. A miskolc-mindszenti r. k. plébánia anyakönyvei őrzik a bejegyzéseket házasságkötésükről, valamint hat gyermekük születéséről és egy esküvői tanúskodásról 1777 és 1793 között. A festő névváltásának okát nem tudjuk, ahogyan származása, esetleges rokonsága a miskolci református Raab családdal vagy a szepességi, szintén protestáns Fabritiusokkal még kutatásra vár.¹⁶

A városi levéltár tanúsága szerint 1777. május 29-én Lieb Ferenc képiró miskolci, Czíko utcai házában tulajdonjogát átruházza újdonsült vejére, Fabricius Jakab festőre. Itt írják össze Fabriciust 1781-ben, méghozzá a nagy miskolci tűzvész kárvallottjai között. 1781. június 13-án kezességet vállal szomszédjáért, Fux Simon rézművesért, akinek fiát vádolják a tűz okozásával. Ezt követően elköltözik innen, és csak később, 1787 és 1792 között szerepel újból az összeírásokban, az alsóvárosi Gordon utcában. A festő neve 1792-ben még egy ügygel fordul elő a tanácsi iratokban, ez egy elszámolási vita a görög közösséggel.¹⁷

Neve a művészettörténeti szakirodalomban sem ismeretlen: 1784-ben Borsodszentivánon és Palkonyán aranyoz, 1786-ban a felosztatott diósgyőri pálos kolostorban végez becslési munkát.¹⁸ Szerződése és egy hozzá társítható kifizetési adat – végül 50 forintot kapott – bizonyítja, hogy Edelényben is dolgozott 1780 késő őszén. Ezt megtehetette már korábban is, 1769–1771-ben Lieb mellett, aki talán maga helyett ajánlotta vejét, amikor sor került a nyugati szárny szobájának máig fennmaradt, rácsos-virágos-madaras kifestésére (2. kép). Fabricius ugyanekkor bizonyos javításokat vállal a grófnő kabinetjében – Lieb után, gyakorlatilag befejezi azt –, azaz a négy világrészt ábrázoló kis helyiségben. Szép magyar nyelvű szerződése „obrist”-et, azaz vázlatot is ígér, és munkájának legfőbb erénye a tartóssága lesz. Az eredmény valóban túlélte bő kétszáz évet, az újkori, átfestéssel járó renoválást. Felvonultatja a késő barokk díszítőfestő tudásának teljes tárházát: a menyegyzet sala terrenák módjára lugast imitál, a falakon kandallószerű látszatepítmények veszik közre, illetve tartják a biztos kézzel, élénk színekkel megfestett vázakat, madarakat, virágfüzéreket.

Fabricius miskolci festő volt, de az volt (azzá lett?) a másik edelényi szobafestő, Voronieski is, akiről szintén léteznek városi levéltári és anyakönyvi adatok. Mindez kevés ahhoz, hogy eldöntsük,

vajon a Miskolcon újabban feltárt 18. századi díszítőfestések, vagy a tokaji görög kereskedőház már régóta ismert, kitűnő kifestése melyikőjük munkája lehet. Fabricius tudása nem csekély, talán figurafestésre is képes volt, viszont Voronieski az, aki úgy tetszik, „dinasztiát” alapított Miskolcon.¹⁹

Az iglói Binnerthet hírneve emelte be a magyarországi művészet történetébe, míg feltételezett művei – ma már tudjuk, tévesen – a lőcsei Baumerth festőfivérek munkáival keveredtek.²⁰

A márkusfalvi (Markušovce) Máriássy-kastély-együttes rokokó átépítése, bővítése és díszítése az 1770-es évektől kezdve az akkori családfő, Máriássy Farkas irányításával zajlott. Az e munkákról máig fennmaradt 73 szerződés tartalma régi publikációkból ismert, és a művészettörténet ezek alapján rekonstruálja az 1643-ban épült reneszánsz kastély és parkja rokokó átalakításának folyamatát.²¹ Kulcsfontosságúak az építőmesterek szerződésai: a sóvári Lieb Tamást 1775-ben fogadta fel Máriássy Farkas a kastély felújítására, a homlokzat megmagasítására, az ablakok – köztük a második emeleti „pseudo”-ablakok – sorba rendezésére, 800 forintért. Szinte egyidejűleg megindult a kertépítés; a kassai Johannes Feeg (Feck) szobrász 1918-ban in extenso közölt szerződése a kerti szobrokra vonatkozik példás

2. Fabricius Jakab Ignác: A nyugati vendégszoba kifestése az edelényi kastélyban, 1780

részletességgel, de ugyanő készítette a kastély homlokzati stukkódíszzeit is 1777–78 folyamán. 1778-ban vállalta Franz Bartl iglói kőműves a kerti ház, azaz az utóbb „Dardanellák”-nak nevezett, emeletes zenepavilon kiépítését 450 forintért – Bartl a későbbiekben a család legtöbbet foglalkoztatott építőmestere lesz. (A társzszakmák, elsősorban a kőfaragók és épületesztalosok szerződéseinek segítségével lesz majd eldönthető, hogy Bartl megbízása a teljes feladatra vagy csak az építés befejezésére – ami egyébként nem valósult meg – értendő-e.)²²

Iványi Béla levéltári feljegyzése a „jobb oldali ház”-ra vonatkoztatta Johannes Binnerth iglói polgári festő 1788. július 23-án kelt szerződését,²³ amely szerint vázlat alapján szabadkézi virágfestést vállalt öt kisebb és két nagyobb szobában (3. kép). Díjazása végül helyiségenként 3 arany lett, ami összesen nagyjából 90 rajnai forintnak felel meg. A jobb kéz felé eső melléképület ma már romos. (Máskor ennek az épületnek egyéb iparos-szerző-

dései „istálló fölött” megnevezést kaptak a levéltárrostól: ma a szemből bal kéz felé eső, helyreállított és múzeumi látogatócentrumként használt, emeletes ház földszintjén vannak kőből faragott, barokk lóitatók; festett termekről nem tudunk. A jobbra eső 18. századi emeletes épület alsó szintje szintén gazdasági funkciókat tölthetett be, homlokzatán hajdani díszítőfestés nyomai láthatók.²⁴) Binnerth festői és rajztanári munkásságát – „ein glücklicher Künstler” –, továbbá fia hasonló ambícióit jóval később, 1813-ban Igló város nevezetességei között dicséri a bécsi sajtó.²⁵ Az 1814-ben hatvannégy éves korában elhunyt katolikus festő 1783-tól mutatható ki a szepességi városban,²⁶ de műveit nem ismerjük.

A Máriássy család hatalmas levéltárának más fondjai, elsősorban a birtokigazgatási és a vegyes iratok is bőven tartalmaznak művészekkel, mesterekkel kötött szerződéseket, elszámolásokat – Alaudától Veresig, Szilassy Jánostól Vogel Sebestyénig.²⁷ A lőcsei Joseph Lerch (1751–1828 után) festő neve több alkalommal is megjelenik a birtokigazgatási iratokban. Az alábbiakban közlésre kerülő szerződés tárgya ugyan nem azonosítható fennmaradt műalkotással, lokalizálni sem könnyű: a család (valamelyik) márkusfalvi kastélya számára készült Máriássy Ferenc özvegye, gradeczi Horváth Stansith Anna Mária megbízásából.²⁸ Csak a művészről egyébként tudottak és a viszonylag magas munkadíj (az előzőnek legalább ötszöröse) vall arra, hogy ez esetben bár díszítő szándékú, de feltehetőleg figurális falfestésről – egy egész sorozatról – lehet szó.

Joseph Lerch szepesszombati (Spišská Sobota) születésű festő életművét már felgöngyölítette a szlovákiai szakirodalom.²⁹ Klasszicizáló késő barokk freskóit szignálta a dobói (Dubavica) kastélyban és a liptóújjvári (Liptovský Hrádek) plébániatemplomban, Szepesszombaton Szent Sír-kulisszát festett, oltárképei és portréi is ismertek. 1804-ben a kassai (Košice) színház függönyképére szerződött, ennek vázlatáról is tudunk. 1792. április 11-én a mellékelt (elveszett) A, B, C, D, E jelű vázlatok alapján szerződik több szoba kifestésére 100 aranyért, azaz 450 rajnai forintért. A munka októberre elkészült, kifizették, de nincs nyoma Márkusfalván. A helyszín egy újonnan emelt épület lehetett, legalábbis erre utalnak a kontraktus környezetében megtalálható kőműves- és egyéb szerződések: még 1788-ban bízta meg a „batizfalvi uraság”, Máriássy Ferenc az iglói Franz Bartlt egy márkusfalvi új kastély építésével („zu Marksdorf neu aufzuführenden Kastelgebäude”), amelynek emeleti szobáit 1791-ben padlózzák.³⁰ Sajnos a népes Máriássy nemzetség márkusfalvi lakhelyeit csak részben azonosították, s mára legtöbbjük menthetetlenül pusztulásnak indult.

Handwritten text in German, likely a contract or agreement, dated 1788. The text is written in a cursive script and includes details about the work to be done and the payment.

Handwritten signature and text at the bottom of the document, likely the artist's name and the date.

CHRONOS LEVÉLTÁR
P. szekció

3. Johann Binnerth záradéka és aláírása 1788-as márkusfalvi szerződésén. Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár

4. Joseph Lerch: A márkusfalvi Nepomuki Szent János-kápolna mennyezetképe, 1800 körül

Vannak ugyanakkor falképek Márkusfalván, s nem is idegenek Lerchtől. Az 1752-ben emelt útmenti Nepomuki Szent János-kápolna freskóját (4. kép) Anna Petrová-Pleskotová stíluskritikai úton tulajdonította a festőnek, az 1780-as évekre datálva; ide három Máriaassy-lány Lerch egy szignált Nepomuki-képét adományozta 1816-ban.³¹ A kastély kerti pavilonjának („Dardanellák”) igényesebb, mitológiai tárgyú falképeit már Garas Klára összefüggésbe hozta a dobói, 1782-ben szignált Olümposz-freskóval.³² Utóbbi közvetlen (és sajátos) kapcsolatát Dorffmaister ligvándi mennyezetképével elsőként Boda Zsuzsanna figyelte meg – tőle független Jozef Medvecký bőven idézett, hasonló megállapítása.³³ Ez a feladat – egy egész terem sor kifestése – a homonnai (Humenné) kastély klasszicizáló, részben cselekményes freskódíszét idézi, ahogyan a zöldesszürke „antikok”, látszatszobrok, tárcsás, füzéres dekoráció is szoros kapcsolatot mutatnak Dobón, Márkusfalván, Homonnán és

Liptóújíváron. A „Dardanellák” tervezett restaurálása talán előbbre viszi a kérdést, és hozzásegít a töredékes szignatúra („Sohr”) megfejtéséhez is.

Joseph Lerch később egy kudarcos üggyel szerepel Márkusfalván, legalábbis a levéltárban:³⁴ a lőcsei festő 1815. március 11-én alázatos levélben fordul Máriaassy András báróhoz és generálishoz, hogy egy bizonyos „Monumentum” elkészítéséért neki még járó 125 forintot megkaphassa. Zavaros elmondása szerint (ez ugyanis már a második folyamodvány, az első nincs meg) ő Lumnitzer János vázlatlatterve alapján dolgozott, és az eredmény sokkal nagyobb és munkásabb lett annál, mint amire eredetileg árajánlatot adott. Azt csak találgathatjuk, hogy mi volt ez az akció, de a báró csúfosan elintézte a festőt: azért, „hogy a szepesi kézművesektől és az úgynevezett művészekről megszabadulhasson”, arra utasítja pénztárosát, hogy „Lerch festőnek vegzatúrájáért és a rossz munkáért” utaljon ki 50 forintot váltóban.

FÜGGELÉK

1.
Fabricius Jakab Ignác miskolci festő szerződése Edelényben, 1780:

[Külzetén:] Contractus Pictoris Miskolczyensis Ig. Fabriczy, quo ad depingendum in Castello Edelin unum Cubiculum, die 23^a 9bus A^o 1780. initus

„Alábbis megírtt adom tudtokra mindenkinek akiket illik ezen Contractualis Levelemnek rendiben: hogy én M(éltó)s(á)gos Groffnéval Eszterházy Ludmilla Eő Nagyságával Edelényi Kastélyában lévő egy szobának megfestése iránt, alább írtt mód szerint megegyeztem, úgy mint.

1° Hogy fönt nevezett Edelényi Kastélyban kimutatott szobát magam festékjével, a minémű tudniillik Eő Nagyságának teczeni fogh, olly formára és figurakra, amint praesentált obristomban foglalttatik, úgy megfesteni köteles leszek, hogy az festékeinek szénye semminemű módon megne változtasson külömben annak megigazitására, magamat obligálom.

Ugy hasonlóképpen

2° Aminémű Munka még az M(éltó)s(á)gos Grófné Kabinetjében hátra vagyon, azt is emberül és becsületessen helyre hozni és véghez vinni, magamat kötelezem. Mely munkámért

3° Eő Nagyságais magát declarálja, és égéri, hogy Edelényi Cassából Negyven Rhenes forintokat id est Rf 40. Hoffmester Úr által kifizettetni fogja. Azon kívül pedig

4° Hogy ha megírtt szobát, és kabinettet egészen elvégezem és illendőképén helyre hozom, Két ölyy fátis Eő Nagysága Resolvált és kiis adatni fogja.

5° Az idő alatt pediglen, mégsem fönt tett munka Véghez nem mégyen mind magamnak, mind pediglen Legényeimnek, Tisztekkel szabott asztalunk lészen. Mellynek nagyobb bizonyására attam ezen Contractualis levelemet. Sign(atum) Edelén 23^a 9bris 1780.

Ignatz de Fabryci mp. Kepiro
Coram me Michaelae Kanovits
Secretario D(omi)nalis mp”

Magyar Nemzeti Levéltár (MNL), Országos Levéltár (OL) P 89, Dessewffy család levéltára, 2. cs. N° 4., fol. 143.

2.
Johann Binnerth iglói festő szerződése Márkusfalván, 1788:

[Külzetén:] Fasc. XIII. N° 44 34. Ceruzával: 54.) 1788. (jobb old. ház) festés

1788 Die 23 July

Contractus pictoris Igloviens intuitu pingendor Cubiculo Tractus Markusf(al)v(ensi)s

„Endes Unterschriebener gebe hiemit zu wissen wem es gebehret daß Ich mit dem Hoch Wohl Edel gebohrenen Herrn Volfgang Mariassy wegen Ausmahlung dehrözu Marksdorf befindlichen und Mir Auszuweißenden Zimmern Volgenden Accord getroffen habe. Als

Ich verobligire mich hiemit auf daß kroftigstehene Zimmer laut gemachten rißße fleißig und mit guten dauerhaften farben accurat samt grund mit blumen

eigenhandig auszumahlen und zwar so daß wan ich etwas daran fehlen möchte, Ich solches auszu-
strichen und aufs neue ausmahlen und in perfecten
standt zu bringen schuldig ßeyn werde, und zwar
die Vienst kleinere Zimmer ein jedes ohne Koßt vor
4# mit der Kost aber vor 3# die zwey größere Zim-
mer aber um ein Ducaten hoher. Welches wan Ich et-
wan nicht p(o)sterim wolte, konte oder aber schlecht
p(rae)s(en)te ihn Mähte gebe macht oben titulerten
Herrn sich von mir und Meinern fahrenden Gutern
nach belieben eine optional satisfactionstung durch
welchen Richter machen zu lassen. beyfigende daß
ich jene Accordirte Arbeit laut Möglichkeit je ehen-
ter auszuvertigen, und so lang diese nicht vertig ist
weder ein andern von jemandem anzunehmen, we-
der aber von Marksdorf abzugehen mich verpflichte.
Wie Ich auch gresterer sicherheit wegen dießen ei-
genhandig Unterschriebenen Contract von mir gebe.

Dat. Marcksdorf den 23 July 1788.

Ich Ver Obligire Mich die zimmer Lautten Rischen
oone (?) Plafan in stand zu stellen Vor 3 Duckaten
nebst der Kost Johann Binnerth Bürger und maller

93v Darauf empfangen Rfs 9. —

MNL OL P 492, Máriássy család levéltára, Máriássy
Farkas iratai II. (Építkezés), fol. 93.

3.

Joseph Lerch lőcsei festő szerződése Márkusfalván, 1792:

[Külzetén:] Contract Malara 792

„Endes Unterschriebene bescheinige hier mit,
das ich mit der gnädigen Frauen T(i)t(u)l(ierten)
Franz von Marjassy einen Contract unter denen
haitigen dato an Mahlerey geschlossen habe.

Und zwar alle zimmer mit eigenhändigen
Rissen welche sub. A.B.C.D.E. bezeichnet sind.
welche zimmer recht rein, und sauber sollen, und
zwar mit Erds. und fresko farben solen gemahlet
werden, wann also diese arbeith nicht solte laut
Contract gearbeitet worden, so solte die gnädige
frau freüen zug, und macht haben, nach follendeter
arbeith Lauth dem verdienst, und fleis der arbeith
mich auß zu zahlen. Auf jene arbeith verspricht die
gnädige Frau 100. K. # oder Rf 450

Signatum Csepánfalv den 11 April 1792.

d 8ten Julý von der gnädigen Frauen erhalten ... Rf
100

d 17ten August erhalte ich Rf 100.-

d 27ten 7bris Rf 50 erhalten

16 8ber der hoffrichter gab Rf 173

und letztlich hoffrichter gab 27.

Summa Rf 450

Joseph Lerch kunst Maller in Leutschau

mit dank richtig bezahlet

Joseph Lerch mp.”

MNL OL P 1193, Máriássy család levéltára, Birtok-
igazgatás, 13. t. 28. cs., paginázás nélkül

JEGYZETEK

1 *Somorjay Sélysette*: 18. századi festett szobabelsők
– kutatási feladatok. Művészettörténeti Értesítő XXVII.
1988, 212–230; *Galavics Géza*: A barokk szobafestés mint
dekorációs műfaj. Egy nyugat-dunántúli festő vázlatraj-
zai. Város és művészet. Tanulmányok Askercz Éva 70.
születésnapjára. Soproni Szemle 62. 2008, 262–278.

2 *Jávor Anna*: Johann Lucas Kracker. Egy késő barokk fes-
tő Közép-Európában. Budapest 2004, 60, 247; *Lengyel László*:
A barokk Eger és Heves megye. Budapest 1993, 26, 37. kép.

3 Beller Jakabról l. legújabban *Vargyas Zsófia* tanulmá-
nyát a jelen kötetben: A pétervásárai Keglevich-kastély
freskói.

4 *Somorjay Sélysette*: Dorffmaister pinxit. A tizenkét
hónap körtánca, Johann Evangelist Holzer kompozí-
ciója Alsóbogáton. Tanulmányok Kelényi György tisz-
teletére. Ars Hungarica XXXIX. 2013, Supplementum,
136–140.

5 Pécelről újabban: *Lángi József*: A péceli Ráday-kastély
falképei. In: Berecz Ágnes – Lángi József: Aranyidők a pé-
celi Ráday-kastélyban. Budapest 2003, 71–114; vö. *Korhecz
Papp Zsuzsanna* tanulmányát a jelen kötetben: „Akit a sors
kiemelt a többi festő közül”. Schervitz Mátyás (†1771) bu-
dai festő oltárképei.

6 *Dávid Ferenc*: Eszterháza belső terei. Ars Hungarica
XXVIII. 2000, 73–95; *Dávid Ferenc*: A fertődi Esterházy

kastély történeti helyiségkönyve: funkciók és falburko-
latok. Ars Hungarica 30. 2002, 237–320, Grundmannról:
310.

7 *Garas Klára*: Anna Petrová-Pleskotová: Maliarstvo
18. storočia na Slovensku [recenzió]. Művészettörténeti
Értesítő XXXIII. 1984, 178–187: 186; *Jávor Anna*: Céhbe-
liek és akadémikusok. Tanulmányok Szabolcsi Hedvig
80. születésnapjára. Ars Hungarica 34. 2006, 49–64: 56,
ellenben l. *Terdik Szilveszter*: A máriapócsi kegytemplom
építésére és belső díszítésére vonatkozó eddig ismeret-
len források. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Év-
könyve L. 2008, 525–570: 546–547, 565; *Terdik Szilveszter*:
Görögkatolikus püspöki központok Magyarországon a
18. században. Művészet és reprezentáció. Nyíregyháza
2014, 44–46, 236, 245, l. továbbá 263 (Bacsinszky András
munkácsi püspök és Andreas Trtina eperjesi festő szerző-
dése az ungvári székesegyház szentélyének és diadalívé-
nek kifestésére, 1778. április 30.). A források őrzési helye:
Beregszász, DAZO (Kárpátaljai Területi Állami Levéltár
Beregszászi Részlege, Berehovo).

8 *Garas i. m.* 1984, 184; *Jávor Anna*: Világi falképegyüt-
tesek Északkelet-Magyarországon. In: Zádor Anna – Sza-
bolcsi Hedvig szerk.: Művészet és felvilágosodás. Bu-
dapest 1978, 417–442; *Jávor Anna*: Rokokó idill vagy egy
rossz házasság képei? Az edelényi kastély festményeinek

programja. Tanulmányok Kelényi György tiszteletére. Művészettörténeti Értesítő 62. 2013, 259–271: 260.

9 Valkó Arisztid: A fertődi (eszterházi) kastély művészei, mesterei. Művészettörténeti Értesítő II. 1953, 134–137: 136, 137; Zsindely Endre: A péceli Ráday kastély. Művészettörténeti Értesítő V. 1956, 253–276: 273; Terdik i. m. 2008 (7. j.) 546 és 2014 (7. j.) 236.

10 Gyéressy Béla: Eltűnt Krackher-freskók nyomában. Művészettörténeti Értesítő XXII. 1973, 59–62: 61; Pigler Andor: A pápai plébániatemplom és mennyezetképei. Budapest 1922, 59, 65; Kapossy János: A szombathelyi székesegyház és mennyezetképei. Budapest 1922, 79–81; Szmracsányi Miklós: Eger művészetéről. Budapest 1937, 256, 262–263; újabb forrásközlések: Gerda Mráz: Contract des H. Mahlers Maulpärtsch. In: Zsuzsanna Dobos ed.: Ex Fumo Lucem. Baroque Studies in Honour of Klára Garas. Budapest 1999, 137–140 (Bogoszló, 1763); Tomáš Valeš: Memorie barokního preláta nebo reprezentace rytířského řádu? Franz Anton Maulbertsch a Hradiště sv. Hypolita/Pöhltenberg u Znojma. Ars 43. 2010, 241–258: 254–255 (Pöhltenberg, 1765).

11 Galavics i. m. 2008; Nagyházi Galéria, 195. aukció, 2013. december 10–11., 234–235. tétel, l. www.nagyhazi.hu/tetelek.stb. (két Virágfüzér, Dorffmaister Istvánnak tulajdonítva).

12 Klára Garas: Franz Anton Maulbertsch in Ungarn. In: Eduard Hindelang Hrsg.: Franz Anton Maulbertsch und sein Kreis in Ungarn. (Katalog.) Museum Langenargen am Bodensee, Sigmaringen 1984, 56; Jávora Anna: Lieb Ferenc, az „edelenyi festő”. Művészettörténeti Értesítő XLIX. 2000, 167–186: 181–182, l. még a jelen közlemény Függelékét.

13 Fabricius szerződését Fatsar Kristóf találta meg, l.: Az edelenyi kastély kertjének építéstörténete I–II. Forster Gyula Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ, Tervtár (volt Nemzeti Műemlékek Gondnoksága, Adattár), Ad/10-2004, I. 11; felhasználta már Jávora i. m. 2013 (8. j.) 266, 269, in extenso l. a jelen közlés Függelékében.

14 Voronieskiről l. HMM I. 420 (Mesterek adattára); a szerződést in extenso közli Jávora i. m. 2000 (12. j.) 181; ki egészíti Jávora i. m. 2013 (8. j.) 260, 267.

15 Nitsről l. Jávora i. m. 1978 (8. j.) 422; Uő i. m. 2000 (12. j.) 181; Uő i. m. 2013 (8. j.) 260, 267. Vö. Boromisza Péter et al.: Falképrestaurálás az edelenyi kastély festett termeiben – 2009–2011. Műtárgyvédelem 37/38. 2012/2013, 143–175: 160 (a restaurátorok több figurális festésű szobában találtak átfestett előzményt, jöllehet Voronieskit csak egy szobáért fizették).

16 Miskolc, Mindszent, r. k. plébánia, házassultak anyakönyve 1760–1856, MNL OL Filmtár, Mf. A 977: esküvőjük 1777. május 6; Fabricius esküvői tanú 1793. december 3-án; kereszteltek anyakönyve 1761–1785, uo. Mf. A 975: 1777. november 24. Anna, 1780. június 8. Franciscus, 1784. június 25. Joannes, 1786. szeptember 26. Josephus, 1789. október 28. Clara, 1792. június 16. Ladislaus nevű gyermekük keresztelője. Vö. Jávora i. m. 2013 (8. j.) 269–270.

17 Marjalaki Kiss Lajos: Adatok Miskolc képzőművészeti múltjához. Borsodi Szemle III. 1959/4, 56–58: 56–57, továbbá MNL Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, Miskolc város levéltára, Feudális kori összeírások, IV. 1501b, Species XXI, MNL OL Filmtár, Mf. 43628, 43629, 43630, 43636: Fabricius 1781 („égett”), 1787 (Fabricius Képiró alias Raab), 1788, 1789, 1790, 1791/92 (Fabricius Ignacz, Fabricius Jakab).

18 Garas Klára: Magyarországi festészet a XVIII. században. Budapest 1955, 216; HMM I. 322 (Mesterek adattára).

19 Marjalaki Kiss i. m. 1959 (17. j.) 56–58. 1787-től fiatal együtt jelenik meg az adóajstromokon: MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc város levéltára. Feudális kori összeírások: IV. 1501b, Species XXI. MNL OL Mf. 43628–30, 43635–36. A diósgyőri anyakönyvi bejegyzések – Wernyeczy, Voronyszy, Voroniczy formában – csak feltételeken vonatkoztathatók erre a családra, a miskolc-mindszenti plébánia viszont „pictor”-nak nevezi az 1787-ben újra nősülő, „circa 65” éves Joannes Veroniszky özvegyet. Az 1793-ban házasodó szintén özvegy, hasonló nevű festő már a fia lehet, aki 1809-ben halt meg: Miskolc, Mindszent, r. k. plébánia, házassultak, MNL OL Mf. A 977; halottak, MNL OL Mf. A 979; vö. Diósgyőr, r. k. plébánia, Index, MNL OL Mf. A 1364. L. Jávora i. m. 2013 (8. j.) 267, vö. Goda Gertrúd: A miskolci képzőművészet múltja. In: Dobrossy István főszerk.: Miskolc története 4/2. Miskolc 2003, 1009.

20 Garas i. m. 1955 (18. j.) 210.

21 Máriássy Ödön: Szemelvények Máriássy Farkas magánlevéltárából. Közlemények Szepes vármegye múltjából X. Lőcse 1918, 3–36 (III. közlemény); Eugen Sabol: Kaštieľ v Markušovciach. Pamiatky a múzeá VIII. 1959, 172–175; Alžbeta Güntherová ed.: Súpis pamiatok na Slovensku 2. Bratislava 1968, 296–298; Ivan Rusina ed.: Dejiny slovenského umenia. Barok. Bratislava 1998, 89, 419, kat. 85.

22 MNL OL P 492, Máriássy Farkas iratai II. Építkezés, vö. Máriássy Ödön i. m.

23 Külzetén: Fasc. XIII. N° 44 34. Ceruzával: 54. 1788. (jobbbold. ház) festés. Vö.: Dr. Iványi Béla: A Márkusfalvi Máriássy család levéltára. Közlemények Szepes vármegye múltjából IX. Lőcse 1917, 1–146.

24 Güntherová ed.: Súpis i. m. (22. j.) 297.

25 Die königliche Kron- und Bergstadt Iglo in der Zipser Gespannschaft. Fortsetzung. Vaterländische Blätter 1813. április 3., 162: „Der Igloer Mahler und Zeichenmeister, Binnert, ist in Wien und München gebildet worden, und ist, so wie sein noch junger Sohn, ein glücklicher Künstler.” A festő bécsi és müncheni tanultságáról semmit nem tudunk.

26 1783. március 2-án nősült „Honestus Juvenis Dominus Joannes Bünert [beszúrás] ein Mahler Annorum 33 cum Honestu Virgine Anna Maria Geiszlerin Annorum 34... [megjegyzés] Pictor”. Első, Johann nevű fiuk (1785. június 8. – 1786. július 18.) korán meghalt. 1787. június 16-án egy következő fiút kereszteltek Joannes-nek, 1790. március 20-án Josephus Andreast, a keresztapa mindkét esetben azonos (Andreas Haaß notar). Maga Joannes Binert pictor 1814. május 21-én halt meg apoplexiában, származási helyénél „Militia” bejegyzés szerepel. <https://familysearch.org>. Slovakia, Church and Synagoge Books 1592–1910, ... Spišská Nová Ves

27 A példákhoz: MNL OL P 1195, Máriássy család levéltára, vegyes iratok, 6. cs. 5. tétel, p. 377 (1740: „Alanda képirónak...”), uo. 7. cs. 5. tétel (1777: „mit dem Mahler Veres accordieret”). Míg Alauda esetében nem tudjuk, melyik festőt alkalmazta Máriássy, az 1777-es, kocsmacégérre szóló megbízás már nem az említett Izbégi Veres Istvánra (Izbég/Zbehy [?] 1698 k. – Kassa, 1758. jan. 20.), hanem idősebb fiára, Mihályra vonatkozik (? 1730 k. – Kassa, 1793. október 17.). Ekkor már Andreas Veres festő (Kassa, 1733. nov. 29. – Kassa, 1776. ápr. 18.) sem

élt. Vö. <https://familisearch.org>. Slovakia, Church and Synagogue Books 1592–1910, ... Košice. Szilassyhoz I. MNL OL P 1193, Máriássy család levéltára, Birtokigazgatás, 10. cs. 8. tétel, 28. cs. 13. tétel stb. (1744, 1746, 1749), „S. A. Vogel Priv. Mobel Fabriq” számlája 1811-ből uo. 24. cs. 13. tétel, p. 411.

28 MNL OL P 1193, Máriássy család levéltára, Birtokigazgatás, 28. cs. 13. tétel, paginázás nélkül, I. a Függelékben. A családtagokhoz I.: *Máriássy Péter: A Máriássy nemzetség tíz évszázada*. Košice 2007.

29 Lerch fontosabb irodalma: *Garas* i. m. 1955 (18. j.) 128, 144, 232; *Anna Petrová-Pleskotová: Maliarstvo 18. storočia na Slovensku*. Bratislava 1983, 84; *Jozef Medvecký* in: *Rusina* ed. i. m. 1998, 85, legújabban *Dominik Šabol: Barokové maľby v dubovickom kaštieli. Pamiatky a múzea* 1/2011, 29–33.

30 MNL OL P 1193, Máriássy család levéltára, Birtokigazgatás, 28. cs. 13. tétel.

31 *Marta Herucová – Mária Novotná: Mytologické a kresťanské príbehy v umení 19. storočia zo zbierok Slovenského národného múzea*. (Katalog.) Bratislava 2008, 140 (kat. 184., hátoldali felirattal), 178.

32 *Garas* i. m. 1955 (18. j.) 128.

33 *Boda Zsuzsanna: Dorffmaister István világi fal-képei – kastélyok, középületek dekorációja*. Stephan

Dorffmaisters Wandbilder mit weltlichen Themen in Schlössern und öffentlichen Gebäuden. In: *Kostyál László – Zsámbéky Monika szerk.: Dorffmaister István emlékkiállítása. Gedenkausstellung von Stephan Dorffmaister*. (Katalógus.) Zalaegerszeg–Szombathely 1997, 179–206: 181, 199, vö. és *Medvecký* in: *Rusina* i. m. 1998, 85.

34 MNL OL P 1193, Máriássy család levéltára. Birtokigazgatás, 26. cs. 13. tétel, régi N° 11. „Indorsat. / Um einmal von die Zipser Handwerker oder sogenannten Künstlern, von Hald zu haben, so wird der fiscal Aderian die Güthe haben, dem Mahler Lerch wegen seiner Wegsature, und schlechten Arbeit 50 fr sage: fünfzig gulden in Einlösungs-Scheinen, aus meinen Cassa anweisen zu laßen. / Kaschau den 11ten März 815 /Br. Mariassy”.

A dátum afféle „zempléni vitézek emlékműve”-szerű vállalkozást asszociál (vö. *Galavics Géza – Szabolcsi Hedvig szerk.: Művészet Magyarországon 1780–1830*. Katalógus. Budapest 1980, 258, kat. 238. Josef Kovatsch rézmetszete Sigismund Perger rajza után, 1823), hacsak nem azzal a valóban emlékmű-formán megkomponált alkotással áll kapcsolatban, amelyet Christian Baumerth metszett rézbe András báró édesanyja, Horváth Stansith Anna Mária halálát követően, 1810-ben. Vö. *Boda Zsuzsanna* tanulmányát a jelen kötetben: A lőcsei Baumerth festő-fivérekéről.

CONTRACTS OF HOUSE PAINTERS. JAKAB IGNÁC FABRICIUS IN EDELENY (1780), JOHANN BINNERTH AND JOSEPH LERCH AT MÁRKUSFALVA (1788, 1792)

A growing number of 18th century ornamental wall paintings have been explored and published in country houses and burgher's dwellings. They are never signed, the painters are usually anonymous. A few archival documents, contracts that may be associated with such assignments are presented now.

Jakab Ignác Fabricius of Miskolc signed a contract with Countess Ludmilla Forgách to decorate a room and correct the decoration of another in Edelény in 1780. Since the contiguous figural decoration of the walls of six rooms of this mansion has been attributed to Ferenc Lieb (on the basis of a contract of 1769 and other works of his), the purely ornamental decor of the seventh room in the western wing of the mansion might have been the work of Fabricius, who was the son-in-law of Lieb, by the way. Other painters and gilders were at work in Edelény, too: the Latin contract of János Voronieski dated 1765 also covers the ornamental decoration of a room, the presence of István Nits, painter from Eger in 1768 suggests a similar assignment, which were later painted over by Lieb's murals of rococo figural scenes in 1769–1771.

The rococo reconstruction, extension and decoration of the Máriássy mansion complex at Márkusfalva (Markušovce) took place under the guidance of Farkas Máriássy from the 1770s. The surviving 73 contracts of the work are known from earlier publications, including the contract of 1788 with Johannes Binnerth, a painter from Igló (Spišská Nová Ves), for the free-handed painting of flowers after sketches. The five smaller and two bigger rooms at issue were in the lateral building to the right (now in ruins). Binnerth's achievements as a painter and

drawing teacher, and his son's similar ambitions were praised in the press as later as in 1813, too. The Catholic painter who died at the age of 64 in 1814 is documented in the Spiš town from 1783, but his works are not known.

Slovakian research literature has explored the oeuvre of Joseph Lerch (1751–after 1828), Lőcse (Levoča)-based painter born at Szepesszombat (Spišská Sobotá). His neo-classical late baroque frescoes were signed in the country house at Dobó (Dubavica) and the parish church of Liptóújvár (Liptovský Hrádek); altarpieces and portraits are known by him, in 1804 he was contracted to paint a picture on the curtain of Kassa (Košice) theatre. The widow of Ferenc Máriássy commissioned him in 1792 to decorate five rooms, but in view of the price and Lerch's known works, this work might have been figural. The decoration was completed, but it has no trace at Márkusfalva; the fresco of the roadside chapel of St John Nepomucene was earlier attributed to him, while the higher quality mythological scenes painted on the walls of the garden pavilion of the mansion („Dardanelles”) still await attribution.

JÁVOR Anna művészettörténész / art historian, Budapest, jvoranna9@gmail.com

Kulcsszavak: díszítőfestés, szerződés, Fabricius Jakab Ignác, Miskolc, Johann Binnerth, Igló, Joseph Lerch, Lőcse / *Keywords:* ornamental wall paintings, contract, Jakab Ignác Fabricius, Miskolc, Johann Binnerth, Spišská Nová Ves, Joseph Lerch, Levoča